

Ondřej Sekora: Mravenčí a jiné práce

V roce 1959, kdy Ondřej Sekora slavil šedesáté narozeniny, mu chtěl Adolf Kroupa uspořádat v brněnském Domě umění autorskou výstavu. Kvůli různým komplikacím se však tento plán podařilo realizovat až v roce 1962. Jednalo se o vůbec první velkou galerijní prezentaci, jíž se tento rodák z Králova Pole dočkal. Je tedy možná symbolické, že v roce 2019, kdy od Sekorova narození uplynulo sto dvacet let, se v brněnském Moravském zemském muzeu uskutečnila vernisáž další ambiciózní sekorovské přehlídky. Výstava nazvaná „Ondřej Sekora: Mravenčí a jiné práce“, sice možná nebude největší ze všech dosud konaných, zato se určitě bude moct pochlubit jinými prvenstvími.

Návrat domů/ Začneme ale od začátku. Ondřej Sekora (1899–1967) byl pozoruhodně všestranný tvůrce, jehož nejslavnější hrdiny zná i dnes, více než padesát let od jeho smrti, v podstatě každé malé dítě. Sekorova stopa v české (potažmo československé) kultuře je nepřehlédnutelná, a tak lze skutečnost, že se Moravskému zemskému muzeu podařilo v letech 2015 a 2016 získat větší část Sekorovy pozůstalosti, brát jako mimořádný úspěch této instituce. Velké poděkování přitom náleží Sekorově dědičce MUDr. Janě Kolar, která akvizici umožnila a podmínky předání nastavila skutečně velkoryse. S trochou básnické licence je tedy možno říct, že se Ondřej Sekora po letech konečně vrátil domů, jelikož v Brně žil až do roku 1927. Depozitář Moravského zemského muzea, v němž je Sekorův fond uložen, pak dokonce leží jen pár set metrů od Sekorova rodného domu.

Detektivní průzkum přinesl nová poznání/ Pozůstalost, která zahrnuje více než tisíc originálních kreseb, deníků, korespondenci, fotografický a výstřížkový archiv, česká i zahraniční vydání

Sekorových knih a mnoho dalších pozoruhodných artefaktů, si vyžádal několikaleté zpracování, jehož výsledkem je řada zajímavých objevů. Díky průzkumu korespondence a deníků, který často měl vzrušující podobu detektivní práce, se například podařilo objevit neznámého Sekorova hanáckého mecenáše, který spisovatele a výtvarníka podporoval za druhé světové války a jehož potomci stále uchovávají sbírku Sekorových výtvarných děl. Podobně se povedlo nalézt a zkontaktovat dnes již sedmdesátiletého penzionovaného středoškolského profesora, který si coby malý, výtvarně mimořádně nadaný chlapec v padesátých letech se Sekorou intenzivně dopisoval a dodnes uchovává jeho listy s radami i komentáři dobového výtvarného provozu. Sekorův výstřížkový archiv také inspiroval výpravu do Národní knihovny v Paříži, kde se podařilo zjistit mnoho nových informací o tvůrčové spolupráci s francouzskými periodiky. A podobných nálezů, které dále pomohly zpřesnit naše představy o Ondřeji Sekorovi, bylo samozřejmě mnohem více. Překvapivě silná a pozitivní byla také re-

akce ze strany veřejnosti, když se rozšířila zpráva, že Moravské zemské muzeum má Sekorovu pozůstalost. Tato vlna navíc zmohutněla po odvysílání sekorovského dokumentu České televize, na němž Moravské zemské muzeum významně participovalo. Drobní soukromí dárci (někteří přímo ze Sekorovy širší rodiny) tak fond Ondřeje Sekory nezištně obohatili o další originály, dopisy i jiné pozoruhodné artefakty, a doplnili tak nové dílky do mozaiky stále plastičtějšího autorova obrazu. Kromě toho se velmi rychle potvrdilo, že umístění Sekorovy pozůstalosti do sbírek Moravského zemského muzea bylo nadmíru praktické i s ohledem na univerzální zaměření této instituce. Zatímco Oddělení dějin literatury se přirozeně zhostilo utřídění a zhodnocení Sekorovy novinářské, literární, ilustrátorské i komiksově tvorby, jiná muzejní pracoviště mohla výrazně přispět ke zpracování dalších částí Sekorova fondu. Vstup Oddělení dějin divadla, jež má samo ve své podsbírce cenné sekorovské artefakty, byl velmi cenný u tvorby ze oblasti loutkového i činoherního divadla, Entomologické oddělení se zapojilo zrestaurováním a zdokumentováním Sekorovy sbírky hmyzu a v případě některých dílčích souvislostí přispěli svou radou i specialisté z Historického oddělení, Oddělení dějin hudby a dalších. U osobnosti s tak širokým záběrem, jako byl Ondřej Sekora, tedy bylo opravdu smysluplné, že jeho dochovaný archiv neskončil v klasické výtvarné galerii nebo v Památníku národního písemnictví, ale právě v Moravském zemském muzeu.

Čím všim byl, byl rád (a dobře)/ Předestřené souvislosti také nabídly logický a přitom nový klíč k připravované výstavě – nepředstavit Ondřeje Sekoru pouze jako kreslíře a tvůrce autorských knih, ale blíže se zaměřit i na řadu jeho

dalších aktivit. První oddíl výstavy proto představuje jeho práci pro Lidové noviny, kde byl v letech 1921 až 1941 zaměstnán, ale i spolupráci s dalšími periodiky z meziválečného, válečného a poválečného období. Část věnovaná Sekorově malířskému dílu umožňuje návštěvníkům nahlédnout do dosud téměř neznámého světa jeho privátního uměleckého snažení. Prostor zasvěcený Sekorovi vypravěči a knižnímu ilustrátorovi ukazuje, jak se z autora obrázkových seriálů pro dětský koutek a sportovní rubriku Lidových novin krok za krokem stal klasik domácí literatury pro malé čtenáře. Další oddíly všem zájemcům přibližují Sekorovu entomologickou sbírku a připomínají jeho aktivity na poli propagace sportu, včetně zásadního přínosu pro domestikaci ragby v Československu. Část věnovaná divadlu a audiovizuálním médiím prezentuje Sekorovu spolupráci s brněnskou loutkovou scénou Radost na přelomu dvacátých a třicátých let, výtvarné návrhy pro jevištní adaptace Ferdý Mravence po roce 1936, úspěchy v prostředí gramofonového průmyslu, podíl na prvním českém loutkovém filmu, ale i zatím úplně neznámé zásluhy na přípravě prvních dětských pořadů České televize v padesátých letech. Na zájemce pak v expozici o rozloze 200 metrů čtverečných čeká rovněž promítací místnost, kde jsou k vidění dva krátké dokumenty z šedesátých let, a samozřejmostí je i dětská linka, která se prolíná celou výstavou. Je totiž přirozené, že výstava cílí na návštěvníky všech věkových kategorií – poměr nostalgického vzpomínání na dětství i objevování nových informací a souvislostí si každý může nastavit podle svého naturelu.

Tomáš Prokůpek
Oddělení dějin literatury MZM
(foto: archiv MZM)

ÚVODNÍK

Milé dámy, vzácní pánové, drazí přátelé Moravského zemského muzea.

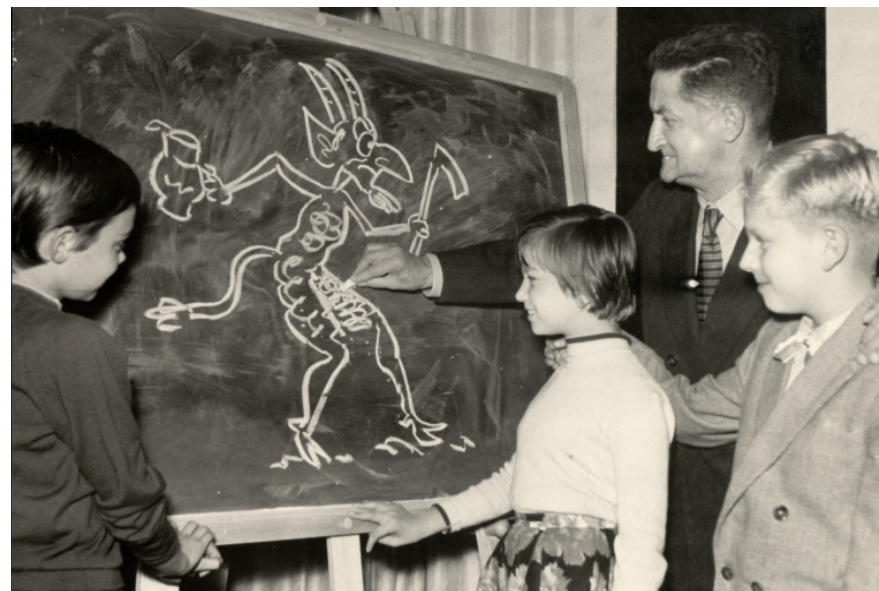
Je mi potěšením Vás oslovit s již druhým číslem Muzejních novin, které navazují na Vámi stále oblíbenou Mrevue. I v aktuálním čísle Vám přinášíme množství informací o akcích, výstavách, výzkumech i dalších zajímavostech ze života druhého nejstaršího muzea České republiky. I když v kulisách aktuální celosvětové pandemie nemoci COVID-19 je naše ohlednutí tak trochu cestou do jiného světa, který jsme opustili a stále netušíme, zda se do něj někdy vrátíme, ohlédněte se s námi za nedávnými měsíci.

Připomeňme si společně zejména akce k 30 letům od obnovy demokracie v naší zemi, ale rovněž připomínající 20 let členství ČR v NATO a 15 let od začlenění do Evropské unie. Tento významným mezníkem naší soudobé historie byla dedikována celá galerie akcí od koncertu legendární kapely The Plastic People of the Universe dne 6. září až po unikátní a jedinečnou výstavu Insignie a archiválie brněnských univerzit ve dnech 16.–24. listopadu 2019.

Na stránkách těchto novin ale můžete společně s námi vzpomenout celé řady dalších menších i větších úspěchů našich kurátorů, z nichž bych zdůraznil zejména výstavu dedikovanou 120. výročí narození spisovatele a novináře Ondřeje Sekory, brněnského rodáka a dodnes milovaného autora především nezapomenutelných dětských knih. Je však jenom jednou z mnoha.

Pevně věřím, že Vás budeme moci již brzy přivítat i na dalších krásných a zajímavých výstavách a akcích a osobně se s Vámi pozdravit a poděkovat Vám za neutuchající podporu a přízeň Moravskému zemskému muzeu.

S úctou
Jiří Mitáček
Generální ředitel MZM

Výstava ukazuje městskou módu v zrcadle doby

„Nestálá a rozmarná móda objevuje se při každé saisoně v nové podobě. Dnes přirovnávám ji k motýlu, který mlsá ze všech květin a vybere si to nejlepší.“ Výrokem redaktora módního časopisu *Nové mody* z roku 1918 se inspirovaly pracovnice Etnografického ústavu Moravského zemského muzea a připravily výstavu s názvem *Jako růže. Móda zrcadlem doby*.

Sbírky textilu Moravského zemského muzea jsou opravdu rozsáhlé. Čítají téměř 60 tisíc předmětů a patří k nejrozsáhlejším svého druhu v České republice. Období představované na této výstavě autorky časově ohraničily roky 1880 až 1925. Vybraly tedy oděvy z takzvané krásné epochy a z doby první světové války a počátku nové Československé republiky.

„Jedná se o oděvy středních městských vrstev, ale také oblečení venkovského obyvatelstva z nejbližšího brněnského okolí. Na naší výstavě jsou všechny prezentovány společně, stejně jako se jejich nositelé setkávali třeba při nákupu na tržišti brněnského Zelného trhu,“ přiblížila kurátorka Libuše Dufková. Propojovacím prvkem výstavy je řada ženských siluet, které zachycují postupnou proměnu oděvu v tomto období. O odívání se návštěvníci dozví nejen vážně, ale i nevázně. Kontext totiž dokresluje dobové anekdoty.

Na výstavě jsou ke zhlédnutí nákladně řešené oděvy z drahých materiálů z konce 19. a přelomu 19. a 20. století. Módní siluetu v této době tvořila turnýra, v zadní části výrazně vypodložená sukně, kombinovaná se zdobnými kabátky. První desetiletí 20. století reprezentují šaty s výraznou esovitě prohnutou linií, kterou tvarují vrchní díly s tzv. husí hrudí a sukně protažené do vlečky. Pak ovšem přišlo období ekonomické a společenské krize, které v roce 1914 vyvrcholilo válečným konfliktem. To vše si vynutilo používání levnějších materiálů, zjednodušení střihů a přeshívání starších oděvů. Velké oblíbené se těšily variabilní komplety sukni s halenkami či kabátky, kterým je věnován samostatný výstavní prostor.

Po válce se již společnost nevrátila ke starým pořádkům, ani móda ke starým formám. Módním tvůrcům byl inspirován styl art deco a nejrůznější exotické kultury. Oděv 20. let na výstavě zastou-

pí několikery šaty s charakteristickým sníženým pasem.

„Když se žena obléká, jako růže rozkvétá“ – slogan, kterým by se dala charakterizovat tato výstava oblečení, které v dané době dávalo nositelce či nositeli pocit důstojnosti. A samozřejmě je také zařazovalo do určité společenské skupiny lidí, jak praví slova známé písně Jana Wericha: Šaty dělá člověka.

Návštěvníka v první místnosti přivítají dva vzácné originály šatů z roku 1880 a 1925, které na úvod ukazují rozdíl ve vývoji módy ve sledovaném období. K vidění je zde také dobová fotografie z počátku 20. století a film z Národního filmového archivu, který zachycuje ulici Brna v roce 1919. „V první místnosti jsou připraveny také dvě interaktivní dotykové obrazovky. Na první je možné prohlédnout si vrstvení oděvních součástí z doby kolem roku 1910 od spodního prádla přes korzet až po vrchní šaty a způsob složitěho zapínání živůtku u ji-

ných šatů ze stejné doby. Na druhé obrazovce si mohou návštěvníci prohlédnout zvětšené fotografie a anekdoty, součástí je i slovníček pojmů textilních materiálů a módních výrazů,“ doplňuje kurátorka výstavy Libuše Dufková.

V druhé místnosti jsou oděvy ve výstavním prostoru řazeny chronologicky. Zde jsou vystaveny i nezbytné doplňky. Třetí místnost ukazuje dámské, dětské a pánské modely s edukativním koutkem – tzv. budoár, ve kterém si návštěv-

níci mohou vyzkoušet repliky oděvů a klobouků a pro dětského návštěvníka jsou v tomto prostoru připraveny omalovánky. Závěr výstavy je věnován spodnímu prádlu s interaktivní ukázkou korzetů.

K výstavě *Jako růže. Móda zrcadlem doby* byl také vydán katalog a vystříhávanky, jsou připraveny i zajímavé propagační předměty a zajímavý doprovodný program jak pro dospělé, tak pro děti.

(red. foto: Fojtík)

Mahen. Mahen? Mahen!

Loňský rok byl v Brně rokem Mahenovým: právě před 80 lety umělec zemřel a opustil tak nejen své nejbližší, ale i množství přátel, obdivovatelů a žáků z rozličných oblastí, kterých se jeho bohatá a energická osobnost dotýkala: knihovníky, literáty, divadelníky, výtvarníky, rybáře. Oddělení dějin literatury Moravského zemského muzea a jeho prezentace „Mahen. Mahen? Mahen!“ přiblížila Mahena i jeho odkaz způsobem neběžným: u vědomí aktuálnosti jeho díla vyšli muzejníci do ulic, aby dali Brňanům možnost setkat se s touto osobností tak, jak se s ní potkávali její současníci. Letos MZM vydalo skládačku s mapkou, díky níž mají zájemci možnost projít se po Mahenových stopách, kdykoli budou mít zájem. Mahenovo výročí, byť nekulaté, je opět tu, a tak se pojďte projít s námi Mahenovými brněnskými cestami i vy. Jako průvodce vám mohou posloužit následující řádky. Pro skládačku je možno si do MZM zajít nebo si ji stáhnout z webových stránek.

Výchozím bodem je nároží ulic České a Joštovy. Tam, kde stával dům (dnes nahrazený novostavbou banky) s knihkupectvím Arnošta Píši (působilo v letech 1898–1949), jedné z firem, u kterých Mahen vybíral přírůstky pro městskou knihovnu. Po jeho smrti byla zde pietně upravena výkladní skříň. Proti Píšovu obchodu bývala restaurace U Polenků, kterou navštěvovali redaktoři místních deníků a umělci, kromě Mahena např. Leoš Janáček. V sousední ulici U Solnice 12, dnes Solniční, bychom v meziválečné době našli ústřední čítárnu městské knihovny a od roku 1939 hlavní sídlo této instituce. Tento fakt od roku 1949 připomíná Mahenova pamětní deska, dílo jeho přítele Josefa Kubička. Projdeme-li se dále směrem k Besednímu domu, můžeme posedět v restauraci hotelu Slavia: stejně jako to činili redaktoři Lidových novin (mezi něž Mahen v letech 1910–1919 patřil), politikové

a další významné osobnosti. Pokračujme po České: V knihkupectví Barvič a Novotný Mahen později rovněž nakupoval pro knihovnu, a již v roce 1919 zde novomanžel Mahenovi našli první byt u majitele firmy Josefa Novotného. Vzpětí přicházíme k domu číslo 6, sídlu již zmíněných Lidových novin. Odbočíme vlevo k bývalé německé dívčí škole, nárožní budově ulice Rašínovy 3, kde za 1. světové války pobýval Mahen po svém odvodu, a především sem byla roku 1926 přestěhována městská knihovna. Tady, v Mahenově pracovně, se konaly první redakční schůzky „letáku kulturní informace“ (Mahenův podtitul), časopisu „Index“ (založen 1929). Z Rašínovy sejdeme na Kobližnou 4, k dnešní Knihovně Jiřího Mahena (sídlí zde od roku 1950 a jméno svého patrona přijala roku 1959). V blízkém Městském divadle Na hradbách, dnes Mahenově, pořádal jako dramaturg přednášky

pro herce a odtud byl 25. května 1939 vypraven jeho pohřeb, sledovaný davy lidí v ulicích. Roku 1987 zahájilo zde svůj provoz komorní Divadélko na hradbách (dnes Malá scéna): inscenací Mahenových textů „Ale ano! Diderotovi“. Sousední Dům umění města Brna byl – díky osvětlenému řediteli Adolfu Kroupovi – svědkem počátků avantgardního Divadla Husa na provázku, nazvaného podle knihy Mahenových libret z roku 1925. Připomeňme si i jeden nerealizovaný, leč velmi důležitý projekt: v místě asanovaných městských hradeb, mezi ulicemi Běhounskou, Na hradbách (dnes Rooseveltova) a Jezuitskou měl být ve 30. letech vystavěn Masarykův osvětový dům, zahrnující knihovnu s čitárnami, přednáškové sály, z nichž ten největší byl plánován též pro pokusnou divadelní scénu a filmové projekce, dále výstavní prostory, klubovní a spolkové místnosti. Jiří Mahen patřil k jeho

naděšeným podporovatelům: v jeho pozůstatosti najdeme náčrtek s poznámkami. Dnes v těchto místech najdeme Mahenovu sochu, instalovanou zde roku 1976 (autoři Vladimír Košťoval, Otakar Oplátek, Vilém Zavřel). Z Kobližné přes náměstí Svobody projdeme na Radnickou, kde v letech 1919–1935 provozoval své knihkupectví Stanislav Kočí: Mahen ho inspiroval též k nakladatelské činnosti. Reduta na Zelném trhu byla jednou z budov českého Národního divadla a dramaturg Mahen zde po 1. světové válce pořádal cyklus Komorních her, nabízejících kvalitní, náročný repertoár: z jeho úvodních proslulá vznikla roku 1920 kniha „Před oponou“. Kdybychom prošli kolem dnešního sídla Divadla Husa na provázku, na Starobrněnské ulici si vzpomeneme, že zde od roku 1919 pracoval Mahen v redakci deníku Svoboda. (hk, jih, foto: archiv MZM)

Archeologové dokončili tříletý výzkum v Popůvkách

V loňském roce pokračovali pracovníci Archeologického ústavu MZM ve výzkumu pohřebiště pozdně eneolitické kultury se zvoncovitými poháry v Popůvkách u Brna. Tato kultura odpovídá stáří přibližně 2400–2000 let před Kristem. Záchraný archeologický výzkum opět vyvolala rozšiřující se zástavba v části obce Vintrova v blízkosti D1. Zároveň šlo zřejmě o poslední výzkumné práce, neboť zdejší stavební prostor byl již vyčerpán. Nelze vyloučit, že se část pohřebiště nachází pod dálnicí, k těmto hrobům se však archeologové asi nikdy nedostanou. Za dobu tříletého výzkumu byly zachyceny také relikty staršího osídlení v podobě několika sídlištních a kúlových jam neolitické kultury s lineární keramikou, což je období nástupu důležitých změn v hospodářství i socioekonomické sféře. Celkem bylo prozkoumáno 82 hrobových, 86 kúlových a 71 sídlištních jam. Většina objektů patřila kultuře se zvoncovitými poháry, především téměř všechny hroby. Lze potvrdit, že pohřebiště v Popůvkách náleží k největším pohřebišťům dané kultury na Moravě. V současné době probíhá laboratorní zpracování získaných artefaktů (např. rekonstrukce keramických nádob) a ve spolupráci s Ústavem Anthropos MZM se analyzuje antropologický materiál. Předběžné výsledky výzkumu byly úspěšně představeny na sympoziu ve Švýcarsku.

Alžběta Čerevková
Archeologický ústav MZM

Univerzitní insignie po dvou desetiletích opět společně

Dvě výročí, šest univerzit, jedno muzeum, devět dnů a třicet sedm vitrín. To je v číslech „vizitka“ mimořádné výstavy, která se uskutečnila v polovině listopadu 2019 v Dietrichsteinském paláci Moravského zemského muzea. To bylo jejím odborným garantem. Po takřka dvaceti letech se tu podařilo vystavit společně rektorské i děkanové insignie a univerzitní archiválie i s originálními exponáty všech šesti vysokých škol se sídlem v Brně. „V konání takto integrované výstavy insignií patří Brnu tuzecké prvenství,“ uvedl za realizátory Jiří Morávek ze společnosti SNIP & CO. Návštěvníci mohli obdivovat klenoty Vysokého učení technického v Brně, Veterinární a farmaceutické univerzity Brno, Masarykovy univerzity, Mendelovy univerzity v Brně, Janáčkovy akademie múzických umění v Brně a Univerzity obrany. Výstavu doplnily insignie primátorů spolu se symboly a historickými dokumenty města Brna a řetěz jihomoravského hejtmana. Zřejmě nejmladší z vystavených insignií patřily Mendlově univerzitě, která si nové pořídila teprve před osmi lety v souladu se svým novým názvem. Naopak Masarykově univerzitě věnoval rektorský řetěz s medailí osobně ve 30. letech prezident T. G. Masaryk. Výjimkou mezi všemi rektory je pak ten Univerzity obrany, který nosí namísto rektorského žezla meč, vyjadřující vojenský charakter školy. Výstavu insignií doplnila expozice věnovaná 30. výročí od sametové revoluce (1989) a výročí 80 let od uzavření vysokých škol a potlačení studentských demonstrací v době protektorátu (1939). „Osobně usiluji o to, aby mohli Brňané a návštěvníci našeho města obdivovat unikátní akademické klenoty častěji. Aby výstava univerzitních insignií dostala pravidelný režim, například každých pět let, protože Brno je významným univerzitním městem a středoevropským vzdělávacím centrem,“ dodala k možné budoucnosti výstavy insignií a archiválií primátorka města Brna Markéta Vaňková. (jih, foto: SNIP & CO)

Myšlenky pro třetí tisíciletí

Jiří Mahen je autor překvapivě současný. Díla psaná před osmdesáti, devadesáti, ba i sty léty dodnes oslovují jak naléhavostí, tak tematicky: stále (nebo již opět?) se Evropa ptá, kam kráčí, a Češi přemýšlejí, kde je jejich místo; pozice vzdělání, výchovy a umění stále patří k čelným tématům veřejného života, stejně jako postavení žen; řešíme svůj vztah k přírodě – Mahen poeticky hovoří o nutnosti našeho „gentlemanství“. Podělíme se s vámi o to, co zaznělo na loňské besedě v MZM a co z Mahenova díla pro vás vybrali například emeritní ředitel Moravské zemské knihovny Jaromír Kubíček, teatroložka Veronika Valentová a František Schildberger, literární historik a básník, umělecký šéf činohry Národního divadla v Brně Milan Šotko.

Tančil bych

Tančil bych, kdybych uměl.
Tomu však jsem nikdy nerozuměl,
abych slova svůdná šeptal
v kruhu – potom vlek tě ven...
Jinak chci já mluvit s tebou,
když mi hasne den.

Tančil bych, kdybych uměl.
Tomu však jsem nikdy nerozuměl,
že bych takhle začít mohl
někoho snad mít rád.
Býval já vždy příliš tichý
hochům kamarád.

Nemuč mne už tedy děle!
Váhání to není smělé,
jaké duši mou zas trápí
nevím proč a nevím jak.
Pojd! Náš měsíc čistě svítí,
kraj je tichý tak...

Nemuč mne už tedy děle,
lásko má, ať v chorém těle
usnou všechny vášně, hněvy,
které v duši otráví.
Chci být tvým, má spravedlností,
soudce bezhlavý...
(Ze sbírky Plamínky, 1907)

Ach, Evropo, prokletá Evropo, jak jsi krásná, když lidé chtějí něco nového!
A ty, hnízdo dole – zpropadené hnízdo, jak jsi spanilá, kolébko generací!
A jak rozkvetěš, až si všichni mužně porozumíme!
(Komédie Generace, 1921)

Kolikrát už jsem o tom přemýšlel: proč nemá česká dramatická literatura pěkných groteskních her? Vždyť tu byly přece krásné náběhy u Tyla, Klicpery – ale pozdější literatura na tohle rejdiště vlastní dramatické fantazie zapomněla nějak úplně. Bývá mi líto všech možností, které se odtud mohly zrodit. A že jich groteskní hry poskytují plno, o tom ví každý, kdo se jimi někdy blíže zabýval. Taková groteska bývá pro herce vždycky vítaným večerem. Mohou v něm přehánět, nanášet, překreslovat, tvořit jaksi ve velkém, což všude jinde se jim vlastně zakazuje. Nemíním groteskou zrovna groteskní frašku, spíše groteskní hru. Myslím, že tady by často leckterý režisér užasl nad tím, jaké talenty by mezi svými herci objevil. Skoro by se mohlo říci, že se tu objevuje nezasvěšená herecká povaha se všemi dobrými i zlými návyky, a jsou znalci divadla, kteří tvrdí, že právě zde lze odhadnout nejlépe vlastní tvořivou sílu činoherního souboru. Byli velcí herci, kteří v takových groteskách ponejprv ukázali, co dovedou a čeho jsou schopni, a sám ze svého života pamatují se na některé z nich, jak si na takové velkolepé groteskní večery rádi vzpomínali. Proč se těmto věcem věnuje tak málo péče jak spisovatelstvem, tak správami divadel?

(Režisérův zápisník, 1923)

Jsou na světě věci, kterých nepochopíme nikdy,
a některé, které nutně pochopíme až po čase.
K těm prvním patří, pane, náš život, láska,
nenávisť a smrt a k těm druhým smrt, láska,
nenávisť a život, když dosáhneme 70 let.
(Z novely Diderotovi,
Husa na provázku, 1925)

/.../
Milenců štěstí zakrnelo
v hovory nudné zakleté.
Do slávy bajek nesmrtných
se citát z bible připlete – –

Den chladný je, noc rozčiluje
nádhrou nebes, svatých hvězd,
za naši hvězdu odříkává
kněz smutné: Dokonáno jest!

Však srdce moje náhle bije
divokým rytmem života.
Do jiných světů plných květů
se dívá moje Golgota...
/.../

(z básně Daleko někde,
sbírka Plamínky, 1907)

Houby si žijí svůj skrytý život

Řečeno s nadsázkou, mykolog Vladimír Antonín patří už skoro mezi muzejní exponáty. V Moravském zemském muzeu započal letošním rokem již pátou dekádu svého působení. V současnosti stojí nejen v čele Přírodovědeckého muzea MZM, ale vede i Botanické oddělení.

Co je jedinečného na Botanickém oddělení MZM?

První údaj o muzejní botanické sbírce je už z roku 1813, tedy ještě dřívě, než bylo v roce 1817 založeno vlastní muzeum tehdy pojmenované Františkovo. Botanické oddělení patří mezi ta zakládající. V roce 1853 pak sepsal kustod sbírek Albin Heinrich seznam obsahující přibližně 1 500 druhů cévnatých rostlin z území Moravy a Slezska a kolem 15 000 kusů od Konstantina Münch-Bellinghausena, mezi nimiž byly i vzácnější rostliny z Asie, Ameriky, Afriky a Austrálie, řasy z benátských lagun, mechorosty, dále vzorky dřev, semena, a také voskové modely plodů ovoce a hub. Dnes se tak můžeme pyšnit například herbářem, jehož počet položek už v roce 2018 přesáhl milion a po pražské přírodovědecké fakultě a Národním muzeu je třetím největším v tuzemsku. Jeho nejstarší položky jsou datovány dvě stě osmdesát pět let zpět (nejstarší sběr v našem herbáři pochází z roku 1734). Herbář obsahuje cévnaté rostliny, mechorosty, lišejníky, houby a řasy.

V době virtuální reality usušená rostlina na papíře s popisem?

Nic lepšího než herbář zatím nikdo nikde nevymyslel. Jednu dobu se například používaly pro uložení skleněné válce se speciální tekutinou, do nichž se rostliny nebo houby ponořovaly, ale takto zpracované exponáty nebylo možné dál kvalitně vědecky zkoumat ani pod mikroskopem, natož

například molekulárními metodami. Zatímco dobře usušená rostlina nebo houba, která není ani udušená, ani upečená, se dá klidně použít i po desítkách, stovkách let k dalšímu zkoumání. Není problém z ní odebrat vzorek pro následný rozbor. Co se změnilo, je následná dezinfekce. V minulosti používaný sirovodík byl jedovatý a výbušný. Teď vše dvakrát vymrazujeme alespoň v minus třiceti stupních. Tedy abych byl přesný: napřed materiál usušíme a poté dvakrát s určitým časovým odstupem dávkujeme do mrazáku. Teprve pak je položka připravena k zařazení do sbírky.

Jsou mezi položkami vašeho herbáře MZM i rostliny, které kvůli postupující devastaci přírody volně už zcela vymizely?

Některé věci se asi opravdu už najít nedají. Vliv člověka na přírodu je obrovský – zemědělství, lesní hospodářství, stavební činnost, navíc kácení lesů je celosvětově obrovský problém. K tomu ještě klimatické změny. Příroda se velmi mění. Ale je to paradoxně velmi obtížná otázka, zvláště v mykologii. Podhoubí, tělo houby, je uloženo pod zemí. Co vidíme, jsou plodnice, které však pro houbu nemají jiný účel než rozmnožovací a rozšiřovací. Takže houby si žijí svůj skrytý život, o němž stále mnoho nevíme. Protože některé druhy jsou navíc dost plastické, když jim někde prostředí přestane vyhovovat, dokáží si často nové stanoviště najít i o hodně dál a nežádají nás o po-

volení. Specifikovat, že některý druh už opravdu vymizel, podobě jako vyhynuly některé druhy zvířat, je tedy nesmírně komplikované. Spousta hub zůstane skrytá v substrátu právě ve formě podhoubí a jen jednou za x let vytvoří plodnice, které my najdeme. V roce 2006 se na Červený seznam ohrožených druhů dostalo třeba poměrně dost druhů hub, označených jako neznámé (pravděpodobně vyhynulé), protože se nenašly za uplynulých třicet let. Jenže pak přišel rok s mimořádně příznivými podmínkami a ona se jich spousta zase našla, klidně po čtyřiceti letech. K opětovným nálezům přispělo i to, že se mykologové na tyto druhy a jejich vhodná stanoviště začali zaměřovat. U hub je i třicet let někdy málo...

Vy jste byl také na expedicích v tropické Africe, spolupracujete s korejskými kolegy...

Pokud správně počítám, v Koreji jsem byl od roku 2004 již jedenáctkrát. Cílem mých cest byl intenzivní sběr materiálů v různých částech Jižní Koreje a vědecké taxonomicko-fylogenetické zpracování vybraných skupin hub. Korejští mykologové usilují o vytvoření nového mykologického herbáře, v tomto ohledu mají totiž co dohánět. V Jižní Koreji jsou sice houby součástí mnoha pokrmů, ale k jídlu se snad kromě jediné oblasti nesbírají. Ve srovnání s námi ale zase mají Korejci podstatně vyšší úroveň v pěstování hub. Výsledky výzkumu v Koreji, ale i jiných částech světa, jsou výrazné, popsal jsem už asi na 120 nových druhů hub.

Vaše oddělení pořádá řadu akcí, jako jsou například přednášky, výstavy hub nebo bryologické exkurze po brněnských lokalitách, kde se účastníci seznamují s druhy mechorostů. A houbařská poradna MZM, to je tuzemský fenomén...

Její tradice je delší než půlstoletí, založená byla v roce 1967, a znamená pro nás i velký závazek. Rekordním zatím byl jeden z podzimních pondělků v roce 2017, kdy se díky počasí houbařská sezona mimořádně vydařila, a během otevírání doby poradny se tu vystřídalobezmála 140 lidí! Chodí muži, ženy, všechny generace.

Proč si udělat výlet do Kralic nad Oslavou?

Možná jste do této malé obce na Vysočině ještě nezavítali. Možná jste tak ani nenavštívili zdejší Památník Bible kralické, který je součástí Moravského zemského muzea. Přitom právě Kralice nad Oslavou mají hlubokou a pro náš národ významnou historii. „Kralice nad Oslavou jsou obcí, která se proslavila svoji slavnou historií v době, kdy zde působila tiskárna Jednoty bratrské, tedy v letech 1578–1620. První písemná zmínka o obci pochází z roku 1310 a její vznik je spojený s rodem Kralických z Kralic. Nejslavnější události Kralic jsou pak popsány v budově Památníku Bible kralické,“ shrnuje Monika Doležalová, kastelánka památníku.

Na podzim loňského roku zde oslavili tři významná výročí – 440 let od vydání prvního dílu Bible kralické, 110 let od položení základního kamene Pomníku Bibli kralické a 50 let budovy Památníku Bible kralické. Všechna tato jubilea slavili v Kralicích při

Vy poznáte všechno, co lidé přinesou?

To tvrdit nemůžu. Někdy nejde druh bez delšího podrobného studia identifikovat, někdy jsou přinesené plodnice staré, poškozené, plesnivé. Ale je-li houba jedlá, nebo ne, to poznáme vždycky.

Je české houbaření opravdu takovou raritou ve srovnání s jinými zeměmi?

Veškeré slovanské národy houbaří. K tomu si přidejte Rakousko (zvláště Tyrolsko), Bavorsko, východ Francie, zejména sever Itálie, tam se houbaří stejně šíleně jako u nás. Jen v těch západních zemích mají omezenější repertoár, u nás je to daleko širší. Každý, kdo chodí sbírat, to spektrum druhů pořád rozšiřuje a někdy snad sbírá vše, co najde. Což už je riziko, protože lidé obecně houby moc neznají. Češi se sice rádi chlubí, že jsme národem houbařů a v houbách se vyznáme, ale není to úplně pravda. Hodně lidí si jen myslí, že houby zná.

Kde se nesbírá a proč?

Jít na houby do lesa je nepředstavitelné pro Brity i například Bretaňce. A pak taky pro obyvatele severských států, ti k tomu mají doslova averzi. Jsou podle staré tradice přesvědčeni, že houby jsou výplodem vlhkosti, zatuchlosti a hniloby lesa.

Pokud někdo sní muchomůrku zelenou, je to vždycky smrtelné?

Naštěstí ne, hodně záleží na tom, kolik muchomůrky pacient požil, v jaké zdravotní kondici byl ten člověk už předtím a kdy se dostal do nemocnice. Ale dnes už v každé větší nemocnici lékaři vědí, jak v těchto případech postupovat. Zatímco běžně se otrava houbami projeví do několika hodin, u muchomůrky zelené to totiž neplatí. První příznaky pocítí člověk až dvanáct, někdy i šestnáct hodin po jídle, kdy potrava už není v žaludku, ale dál ve střevěch. Takže je nutné, aby houbař, který má podezření na tuto otravu, určitě co nejrychleji navštívil lékaře; žádné „domácí“ metody nefungují. Léčba je většinou úspěšná, zatímco dříve po otravě muchomůrkou zelenou umíralo devadesát pět lidí ze sta, dnes je poměr zhruba opačný.

(jih, foto: Ševčíková)

Z Dánska do Brna – a zpět

Zněla česká i dánská hymna, vlály vlajky obou těchto zemí a starosta Brna posílal rozhlasový pozdrav občanům Kodaně... Psal se rok 1924 a v moravské metropoli z iniciativy Rudolfa Těsnohlídka poprvé vstoupili charitativní Vánoční strom, k němuž se spisovatel nechal inspirovat právě v Dánsku... Peníze ze sbírky pod prvním brněnským vánočním stromem pak putovaly na výstavbu dětského domova, který dodnes nese jméno Dagmar na počest Markéty, dcery Přemysla Otakara I., která se počátkem 13. století do Dánska provdala a přijala nové jméno.

Zrod tradice, která se rozrostla do všech větších tuzemských měst, mapovala v historickém a mezinárodním kontextu Výstava Christmas Tree of the Republic. A Journey from Denmark to Czechoslovakia. Autorkou scénáře je kurátorka Oddělení dějin literatury MZM Hana Kraflová ve spolupráci s překladatelkou Pavlou Seitlovou, o vizuál panelů se postaral Tomáš Ronovský. Koncem roku 2019 byla instalována v Muzeu a archivu města Ringstedu, kde je královna Dagmar pohřbena. Akci podpořilo Velvyslanectví České republiky v Kodani: na vernisáži vystoupili též velvyslanec Radek Pech, konzulka Kateřina Guryčová Láničková a starosta města Henrik Hvidesten. (red, foto: archiv MZM)

Národopisci ocenili knihu MZM o J. Klvaňovi

Cenu České národopisné společnosti získala publikace Moravského zemského muzea. V kategorii O nejvýznamnější počin byla oceněna kniha s názvem „Josef Klvaňa (1857–1919). Náčrtky mého životopisu. Paměti a fotografie“ editorky Heleny Beránkové, která pracuje jako kurátorka fotografické sbírky Etnografického ústavu MZM. Publikace obsahuje vlastní životopis Josefa Klvaňi, který stál u zrodu etnografie jako vědy, dále úplný katalog jeho fotografií moravského lidového oděvu ze sbírek Etnografického ústavu, reprodukce šedesáti těchto fotografií a konečně studii Heleny Beránkové Od obrazu ke kontextu. Josef Klvaňa (1857–1919), etnograf, mineralog, sběratel, pedagog a v neposlední řadě fotograf se narodil českým rodičům, kteří přechodně přebývali ve Vídni a kteří se záhy usadili v Lipníku n. Bečvou. Vedle své pedagogické profese dokázal Klvaňa zaujmout mimořádně významnou a vpravdě zakladatelskou roli hned ve dvou, navíc diametrálně odlišných vědních oborech – v etnografii a v mineralogii. „Klvaňův odborný záběr byl široký – pro etnografii objevil některá zásadní ikonografická díla, zabýval se kraslicem, vinnohradnictvím, okrajově i folklórem; čelné místo v dějinách oboru zaujímá především v bádání o lidovém oděvu. Geografický přehled založený na terénním výzkumu, komparace se slovenským i balkánským materiálem a hluboké znalosti historických souvislostí vývoje oděvu dotáhli k materiálové syntéze takového rozsahu a dosahu, že je dosud osou pro studia lidového oděvu na Moravě a i po stu letech zůstává odrazovým můstkem pro další vědecké analýzy a teorie,“ uvedla Helena Beránková. V komplexnosti badatelské práce byl Josef Klvaňa ojedinělým zjevem – vědeckou práci spojil s vědeckou fotografií, lidový oděv východní a jihovýchodní Moravy utřídl a přehledně klasifikoval, vizuálně fixoval zásadní etapy jeho vývoje a uložením v institucionální sbírce tak uchoval pro budoucnost. (red)

Vždycky jde o dřevo, říká František Vítek

„Mluví se o mně jako o loutkáři, ale není to tak docela pravda. Jsem řezbářem – sochařem a loutky jsou jen jedna část mé produkce,“ tvrdí sám o sobě výtvarník František Vítek, který v září 2019 oslavil devadesáté narozeniny. Životního jubilea se dožil v relativně dobré kondici a hlavně v neustálé činnosti, jejímž potvrzením se stala i výstava František Vítek – devadesát vlnů dřeva v Mrmorových sálech Biskupského dvora MZM, která se konala na podzim loňského roku.

„Všechno dřevěné má svoji krásu, svůj život. Než jsem se dostal definitivně k loutkám, pracoval jsem mimo jiné ve fabrice na hudební nástroje. A právě tam jsem poznal dřevo jako něco nádherného. Rukama mi prošla škála různých brazilských dřev, ebenu, i ty odřezky byly tak překrásné, že jsem si je po hrstech odnášel domů, aby neskončily v plamenech, a zkoušel je opracovávat většinou na šperky či talismany,“ vzpomíná sochař.

Vysokého věku se, jak sám důrazně podotýká, dožil zejména díky své ve všem spřízněné oddané životní partnerce, inspirativní ženě Věře. Konec konců tomu napovídá i jejich společná šedesátiletá tvorba, hlavně loutkářská, v níž autorství jednoho či druhého lze jen stěží oddělit. Léta se již o Vít-

kových mluví se samozřejmostí jako o uměleckém tandemu a jejich scénografické, herecké, dramaturgické i režijní progresivní počiny jsou v kontextu vývojových přeměn českého loutkového divadla považovány za unikátní a zásadní. Sochařské dílo Františka Vítka, na něž se soustředila výstava Devadesát vlnů dřeva, zůstává však zatím docela neznámé.

Všechny prezentované artefakty Devadesát vlnů dřeva jsou ze dřeva, vytvářené často metodou „alla prima“, jen sporadicky ozvláštěné mosaznými či železnými komponenty. Představují bohatou škálu předmětů od miniatur až po rozměrné objekty, od šperků, abstraktních plastik až po figurální skulptury. V loutkářské tvorbě vychází František Vítek z tradičních technologií všemožných typů loutek a mechanických figur, ale suverénně překračuje hranice jejich archaické podoby. Pro jejich výtvarnou kvalitu je lze směle označit pohyblivými sochami. Jeho díla jsou chválou dřeva. Schovávají se za určitou podobu, ale ta je jen úctou k použitému materiálu, říká Vítek, který ke dřevu přistupuje jako k něčemu velmi vzácnému.

Jaroslav Blecha
Oddělení dějin divadla MZM
(jih, foto: Fojtík)

Krokodýl malovaný odzadu

Je 16. září 1969. Bungalian, syn stařešiny Mandarka, s maximálním soustředěním dokončil pod skalním převisem svoji kresbu. Hlinku, především vylovenou ze dna řeky, si již před chvílí pro potřebné zvlhčení vložil do úst. Nyní ji vyprsknul na skálu přes svoji ruku. Její obrys namísto podpisu tu, v Arnhemské zemi na severu Austrálie, bude možná už navždy připomínat, že jejími původními obyvateli byli Rembarankové...

Pocta osmi statečným

Je pátek, 30. srpna roku 2019. V promítacím sále Pavilonu Anthropos Moravského zemského muzea je pocitově nejmíň pětáctičet stupňů. V jen o něco málo větším vedru putovali před rovným půlstoletím členové australské expedice tohoto muzea vedené antropologem Janem Jelínkem. A dnes, po padesáti letech – jako připomenutí této expedice – znovu, byť jen ve filmu, ožívá jejich mimořádné úsilí, vědecký zápal i odvaha, s níž se tehdy vypravili v souladu s tehdejšími programem UNESCO najít domorodce kmene Rembaranga (přepis jejich jména se do dnešních dnů zjednodušil na Rembaranka), jejichž území se nacházelo v neprobádané části vnitrozemí Arnhemské země, a řadu měsíců dokumentovat jejich život. Zatím z projekčního plátna již zmizel Bungalianův krokodýl a dál se tu odvíjí cesta skupiny statečných a jejich neméně hrdinné Pragovky V3S poloostrovem v severovýchodní části Severního teritoria, který na Arnhemskou zemi překřtil anglický mořeplavec Matthew Flinders. Australáci na tomto území žijí podle nálezu kamenných nástrojů, mezi něž náleží údajně i nejstarší kamenná sekera na světě, několik desítek tisíc let. I když uši a zrak, přizpůsobené klipovitosti současnosti, si na líné tempo záběrů a nezvykle pomalu čtený komentář musejí chvíli zvykat, nejde o snímek starý. Nikomu z přítomných diváků, mezi nimiž jsou převážně archeologové, antropologové a další odborníci MZM, to však nevádí. Většinou totiž už přinejmenším tuší, že podobně jako Bungalian začal proti našim běžným zvyklostem malovat svého krokodýla od ocasu, i příběh tohoto zvláštního snímku s jednoduše výstižným názvem Expedice Rembaranka 1969 se odvíjí vlastně odzadu. „Film vznikl na počest osmi mužů, kteří byli ochotni vydat se do jednoho z nejméně pohostinných koutů světa, aby podali svědectví o tom, že vůle k životu tzv. primitivních lidí a jejich způsob myšlení jsou pokladem, který významně obohacuje naši někdy příliš pyšnou civilizaci.“ Bílá písmena v zšeřelém sále dělají tečku za neobvyklou projekci. Zhruba hodinový dokument je totiž novým dílem sestaveným ze starých filmů natočených při výpravě do Austrálie, o nichž se už všichni domnívali, že jsou navždy ztraceni. „Je to vlastně skoro zázrak,“ říká vedoucí Centra kulturní antropologie MZM Petr Kostrhun, „na něco se zhruba před osmnácti měsíci obrátil penzionovaný televizní dramaturg Milan Švihálek z Ostravy. „Ptal se, zda Moravské zemské muzeum nechce spolupracovat na novém zpracování filmů, které syn kameramana výpravy Jiřího Vrožiny objevil ve věcech po otci. V několika krabicích s 16mm filmy byly nesestříhané, poměrně kvalitní záběry zachycující putování expedice po australské buši. Neváhal jsem ani chvíli,“ upřesňuje Petr Kostrhun.

Přátelství ze střížny

Nikdo z expedice už dnes není mezi živými. Mnohé z exponátů, které tehdy přivezli, náleží však dodnes k největším cennostem sbírek MZM a náleží k nejobdivovanějším exponátům Pavilonu Anthropos. Aby nic z toho, co uvidí, nepřišlo vniveč, oslovil tehdy Jan Jelínek také mladého kameramana ostravské televize Jiřího

Vrožinu, aby se k expedici rovněž připojil. Nikoliv náhodou, Vrožina měl za sebou natáčení v Brazílii nebo v Turecku a účastnil se několika potápěčských a námořních výprav. Tajemný svět původních obyvatel Austrálie vzrušoval a přitahoval nejen vědce z Evropy. Do přímého kontrastu s civilizovaným světem, který stále více ovládaly moderní technologie, se tu dostávala možnost poznání způsobu života, jaký vedli naši předkové před stovkami let v době kamenné. Putovní výstava s cennými nálezy nadchla po návratu expedice návštěvníky v několika evropských zemích. Z natočeného materiálu připravilo ostravské televizní studio šestidílný barevný seriál Za lidmi doby kamenné, který se stal v roce 1971 vlajkovou lodí začínajícího druhého programu Československé televize. Společná práce dala tehdy vzniknout pevnému kamarádství, jaké se rodí jen výjimečně. „Setkání s Jirkou Vrožinou mě ovlivnilo pracovní, to samozřejmě, ale hlavně lidsky, a to do dnešních dnů,“ neskrývá ani po letech dojetí Milan Švihálek.

Austrálie podruhé, tentokrát navždy

Uvolnění konce šedesátých let bralo postupně za své. Nastupující normalizace další roky přitruhovala. Nálada ve společnosti se měnila, v televizi stejně jako v novinách se stupňoval politický tlak, sílila cenzura. Vážně si s myšlenkou na emigraci Jiří Vrožina pohrával rok dva, ani pro něj to nebyla pravděpodobně snadná volba. Definitivně se rozhodl až v roce 1981. Kam ale odejít, to věděl přesně. Jako nový, svobodný domov pro sebe i svoji rodinu včetně dvou synů (staršího Jirky a mladšího Ivoše), vybral – Austrálii. „Rozhodně to bylo na základě jeho pobytu s Jelínkovou expedicí,“ je dodnes přesvědčený Švihálek. O opuštění republiky jej Vrožina informoval dopisem z letadla, kterým z Jugoslávie směřoval spolu se svými nejbližšími do Austrálie.

Seriál Za lidmi doby kamenné skončil, stejně jako jiné práce, pod nimiž byl Vrožina podepsán, v „trezoru“ a nesměl se vysílat. „Filmy sice ležely v archivu, ale pod jinými názvy, rozstříhané a různě posleповané, poničené,“ upřesňuje Švihálek. Jiří Vrožina zemřel v květnu 1993, aniž měl příležitost vrátit se z emigrace domů. V roce 2011 připravilo MZM výstavu Umění australských domorodců, která vzdávala hold Jelínkově expedici z roku 1969. „Hledali jsme filmy, obrátili jsme se na ostravskou televizi kvůli seriálu, ale zjistilo se, že povodeň v roce 1997, která zaplavila prostory archivu, zasadila Vrožinově seriálu další likvidační ránu,“ popisuje Petr Kostrhun.

Nový život starých záběrů

Je velmi pravděpodobné, že tady by za jiných okolností příběh nezapomenutelné expedice i zapomenutých filmů skončil. Osmero mužů, kteří prošli Arnhemskou zemí, je po smrti. Oslovitelní nejsou ani ti, kteří se podíleli na seriálu. Většinou rovněž zemřeli, jeden se potýká s následky vážné nemoci a o posledním z tvůrčího týmu nejsou už několik let žádné zprávy. A právě tady se však začal odvíjet příběh nový. „Vrožinův duch, jeho zápal pro věc, se stal pro mnohé tvůrce ostravské televize legendou. I z toho důvodu jsem si začal pohrávat s myšlenkou na vzpomínkový film a kontaktoval jsem v té věci po letech jeho ženu Věru, která zůstala i s kluky v Sydney. Požádal jsem ji o kontakt na syna Jirku, který se potatil a pracuje dnes pro televizi... A pak už to vlastně znáte – ve věcech po tatínkovi našel krabice se starými filmy,“ říká Švihálek. Vrožina junior se nespokojil pouze s nálezem v surovém stavu. S pomocí techniků Státního úřadu pro výzkum domorodců v Canbeře nechal filmy odborně zdigitalizovat. Teprve

v této podobě se opět vydaly na dlouhou cestu přes oceán do Evropy, do České republiky a do Prahy, kde je koncem srpna 2017 Vrožina junior předal do rukou Milana Švihálka. „Nekladl si žádné podmínky, měl jediné přání: Udělejte s tím, co budete považovat za vhodné, cokoliv. Jen o jediné vás prosím: Uveďte, že ty filmy natočil Jiří Vrožina, můj otec,“ odkrývá Milan Švihálek další kapitoly příběhu psaného takřka přes pět dekad a přes půl světa. Nakonec se ze znovuobjeveného materiálu podařilo v podstatě během roku vytvořit jeden hodinový film a cyklus čtyř pětadvacetiminutových dokumentů, o který již projevila zájem celoplošná televize NOE. Ke spolupráci na tvorbě dokumentů byl přizván i mořeplavec a kameraman Richard Konkolski, společný kamarád Jirky a Milana z doby před padesáti lety. Konkolski po emigraci do USA v roce 1982 založil v Newportu agenturu a vydavatelství Seven Oceans Video, a natáčel námořní filmy. Nejde v žádném případě o rekonstrukci původní verze seriálu Za lidmi doby kamenné. Některé zajímavé sekvence z původního Vrožinova cyklu totiž v nové verzi chybí, jako například výroba pazourků, kterou Rembarankové ovládali a členům výpravy ukázali. Uměleckou ani vědeckou hodnotu nové verze to však v žádném případě nesnižuje. Tvůrci znovu prověřili zbytky zachované z původní verze, vzhledem ke špatnému technickému

stavu ale nešly použít. Originální nesestříhané filmy byly však natočeny vlastně dílem náhody zřejmě na nejkvalitnější tehdy dostupný materiál. Ačkoliv televize tehdy vysílala ještě výhradně černobíle, Vrožinu už z ostravské televize vybavili barevným východoněmeckým materiálem ORWO. V reálných australských podmínkách se při vysokých teplotách ukázalo, že ale stejně nevyhovuje. Protože expedici spolufinancovala Fordova nadace, zkušený filmař Jiří Vrožina dokoupil v Sydney barevný film Kodak za tehdy neuvěřitelných čtyři tisíc dolarů, což se nyní ukázalo jako velké štěstí. „Často jsme zachovali až pětiminutové sekvence sestříhané ještě samotným Vrožinou, ale mnohdy jsme přeházeli některé části třeba časově, protože v digitalizované podobě šly v jiném pořadí. Při zpracování mi velmi pomohly deníky Jana Jelínka, které mi zapůjčil pan Kostrhun. Jsou vedené den po dni, velmi podrobně. Staly se pro mě velmi cenným materiálem také pokud jde o komentář, který jsem psal celý znovu. Důležitý zdroj, z něhož jsem vycházel, tvořily rovněž archivované útržky,

kteří jsem všechny pečlivě přepsal, některé parafrázoval, aby odpovídaly záběrům. Využil jsem závěrečné zprávy z expedice a měl jsem i spoustu dobových materiálů, které vycházely počátkem sedmdesátých let, jako jsou vzpomínky etnografa Stanislava Novotného, sekretáře výpravy, a jejich dalších účastníků,“ shrnuje svoji mravenčí, trpělivou a pečlivou práci Švihálek. Za pozornost stojí i výběr hudby, která tvoří nedílnou součást dokumentu Expedice Rembaranka 1969. Jako podkres k záběrům domorodců znějí originální nahrávky, které při expedici zachytil a sesbíral další z jejich členů Miroslav Prokopec. „Práce na rekonstrukci pro mne byla krásným návratem o padesát let zpět. Dělal jsem to s potěšením a zájmem, naplnilo mi to několik měsíců života. Jsem velmi rád, že se nám to podařilo dotáhnout do konce. Nejen kvůli připomenutí významu expedice, která v mnohém zůstává dodnes nepřekonaná, ale kvůli našemu přátelství s Jirkou Vrožinou. Protože to je moje poslání tohoto příběhu,“ říká Milan Švihálek.

(Jiřina Veselá, foto: archiv MZM)

Kaple v Jevišovicích skrývala „Vídeňského Škrétu“

Na Starém zámku v Jevišovicích došlo k významnému objevu autorství raně barokní malby. Až dosud se nevědělo, že autorem obrazu hlavního oltáře v zámecké kapli sv. Ludvíka je Tobiáš Pock, (psáno též Bock, Pockh), jeden z nejvýraznějších představitelů rakouského malířství 17. století, někdy přezdívaný „Vídeňský Škréta“. Malíř Tobiáš Pock (1609–1683) byl současníkem majitele zámku a jevišovického panství, slavného obránce Brna proti Švédům a osvoboditele Nitry od Turků, Jana Ludvíka Raduita de Souches. Narodil se v Kostnici u Bodamského jezera v katolické rodině stavebního mistra místní katedrály. Tobiášův starší bratr Jan Jakub byl sochařem, bratr Pavel jezuitou, který ovšem také dekorativně maloval. Svou kariéru umělce začal Pock ve Vídni jako „biskupský malíř“ v roce 1639 s nástupem nového biskupa Filipa Bedřicha Breunera (předtím biskupa v Olomouci). Jeho nejvýznamnějším dílem je monumentální obraz „Kamenování sv. Štěpána“ z roku 1647 na hlavním oltáři dómu sv. Štěpána ve Vídni (hlavní oltář tvořili společně s bratrem Janem Jakubem v letech 1640–47). Není malováno na plátně, jak je obvyklé, nýbrž na deskách z plechu. Nejstarším dochovaným obrazem v sakrálním prostoru na Moravě je malba sv. Václava se světci ve farním kostele v Křižanově na Velkomeziříčsku, další obraz Zvěstování Panny Marie nalez-

neme v Olomouci u kapucínů, sv. Annu Samotřetí v Novém Malíně u Šumperka a sv. Josefa na Svatém Kopečku. Jevišovický obraz sv. Ludvíka Krále je pátým objeveným a dosud dochovaným Pockovým chrámovým obrazem, nacházejícím se v původním prostoru. Je malován na plátně o rozměrech 236 x 160 cm a tvoří ústřední motiv retabula hlavního oltáře zámecké kaple sv. Ludvíka. Tuto kapli nechal v roce 1664 postavit právě zmiňovaný francouzský vojevůdce Jan Ludvík Raduit de Souches v době, kdy na území dnešního jihozápadního Slovenska úspěšně bojoval proti Turkům. Zasvěcení kaple sv. francouzskému králi Ludvíkovi je na našem území výjimečné a zcela jasně odkazuje k zmíněnému francouzskému šlechtici Janu Ludvíkovi Raduit de Souches. Svatý Ludvík, hrdina křížových výprav ve 13. století a ctitel vzácné relikvie Kristovy trnové koruny, kterou získal pro Paříž, byl ideálem křesťanského panovníka a vzorem statečného vojevůdce. Na jevišovickém obraze je zobrazen jako francouzský král na bílém koni, coby zralý muž s mohutným plnovousem s hrotitou korunou a chocholatou přílbou na hlavě, levou rukou drží uzdu, v pozdvižené pravici francouzskou maršálskou hůl, pravá noha se opírá o třmen. Pohled světce je upřen k nebesům, kolem hlavy je jemně naznačena bílá paprsková svatozář. Zvláště v tváři lze

zaznamenat „škrétovské“ prvky malby. Přes pravé rameno mu vlaje bílý plášť se zlatými liliemi, suknice je modrá se zlatými liliemi jako charakteristickým francouzským heraldickým symbolem. Pozadí tvoří krajina s hladinou moře a pobřeží, na němž se odehrává bitva mezi křížáky a Saracény. V levém dolním rohu obrazu se nachází málo znatelná signatura „Tobias Pock F. 1664“. Obraz sv. Ludvíka vznikl současně se stavbou kaple (která je datována na jednom z krovů rovněž „1664“). Jevišovický obraz sv. Ludvíka naposledy velmi citlivě restaurovala pražská restaurátorka Bohumíra Mišová - Čilová, v letech 1988–89. Po třiceti letech se tedy k tomuto vzácnému dílu dostává též autorství, přesná datace a je možné jej vidět na prohlídkové trase Starého zámku. Zámecká kaple sv. Ludvíka v Jevišovicích je jediný, původně zachovaný prostor včetně značné části mobiliáře, který se na Starém zámku nachází. Zároveň je spolu s původním poutním kostelíkem Navštívení Panny Marie v Hlubokých Mašůvkách nejcennější stavební a umělecko-historickou památkou na slavného vojevůdce Jana Ludvíka Raduita de Souches, V zámecké kapli spatříme i další unikátní obraz, manýristickou malbu „Obřezání Páně“.

Text a foto: Jiří Černý, Starý zámek Jevišovice

